

Od marki do złotego

Po pierwszej wojnie światowej większość państw europejskich w mniejszym lub większym stopniu borykała się z problemami finansowymi, w tym z inflacją. Jej przezwyciężenie próbowano uczynić przedmiotem współpracy międzynarodowej, w której udział brała też Polska. W 1920 roku odbyła się międzynarodowa konferencja ekonomiczna w Brukseli. Uznano wówczas, że remedium na inflację będzie powrót do waluty złotej. Postulowano deflację monetarną i kredytową (ograniczenie podaży pieniądza) oraz równoważenie budżetów państwowych. Jednak powrót do waluty złotej był niemożliwy (zbyt małe zasoby kruszcu), a kraje, które zastosowały radykalną politykę deflacyjną, zapłaciły za to krótkim, ale ostrym kryzysem nadprodukcji.

W 1922 roku w Genewie zwołano kolejną konferencję. Walutę kruszczową ponownie uznano za optymalny system pieniężny, rozluźniono jednak jej rygory. Pojawił się pomysł ograniczenia wewnętrznej wymienialności na kruszec według systemu Gold Bullion Standard (wymienialność banknotów nie na złote monety, ale na całe sztaby, co z góry eliminowało posiadaczy niewielkich sum). To było rozwiązanie dla bogatszych państw, biedniejsze powinny się zdecydować na Gold Exchange Standard (pokrycie emisji nie tylko złotem, ale też innymi walutami wymienialnymi na złoto). Zalecono tworzenie banków centralnych w formie spółek akcyjnych, co miało zapewnić im niezależność od rządów. Tak wyglądały ogólne międzynarodowe ustalenia, w ramach których poszczególne państwa musiały same poradzić sobie ze stabilizacją finansową.

Reformy Władysława Grabskiego

Pod koniec 1923 roku, kiedy inflacja w Polsce przekształciła się w hiperin-

flację, dalsze odwlekanie reform nie było już możliwe. W grudniu prezydent Stanisław Wojciechowski powierzył Władysławowi Grabskiemu misję utworzenia rządu. Grabski poza funkcją premiera objął też funkcję ministra skarbu. Zapowiedział szybkie zrównoważenie budżetu i reformę walutową oraz wniesienie projektu ustawy o pełnomocnictwach dającej rządowi na rok prawo wydawania dekretów z mocą ustawy. Sejm udzielił żądanych pełnomocnictw, skracając jednak czas ich obowiązywania do pół roku. Dlatego Grabski uznał, że obie reformy, skarbową i walutową, należy przeprowadzić równocześnie.

Reformę skarbową przeprowadzono na podstawie dwóch ustaw: o podatku majątkowym i waloryzacji podatków (odpowiednio z sierpnia i grudnia 1923 roku). Już w styczniu 1924 roku ukazało się kilka rozporządzeń przyspieszających spłatę podatków. Planowano też zorganizowanie nowych monopolii fiskalnych, spirytusowego, solnego i zapalczanego (istniały już loteryjny, tytoniowy i eksploatacji gazu ziemnego). Drugą stroną reformy miała być redukcja wy-

Gdańskie pieniądze

Na mocy traktatu wersalskiego zostało utworzone Wolne Miasto Gdańsk, mimo autonomii podlegające polskiemu systemowi celnemu. Gdańszczanie byli przywiązani do marki niemieckiej i posługiwali się nią przez pierwsze lata po wojnie. Drukowali także własne marki inflacyjne. Hiperinflacja zmusiła gdański Senat do przeprowadzenia reformy walutowej. 31 grudnia 1923 roku wprowadzono nowy pieniądz: gdański gulden dzielący się na 100 fenigów. 1 gulden był równy 750 mld marek inflacyjnych. Wyemitowano niklowe monety o nominale 10 guldenów, srebrne 5, 2, 1 i 1/2 guldena oraz miedzioniklowe monety o nominałach 10 i 5 oraz brązowe 2 i 1 feniga. Wybito także złote monety o nominale 25 guldenów, równe brytyjskiemu funtowi. Prócz monet Gdańsk emitował także banknoty o nominałach: 10, 20, 25, 50, 100, 500 i 1000 guldenów. Wskutek pogarszania się kondycji gdańskiej waluty zmniejszała się waga monet oraz ilość kruszcu, z których były wyprodukowane – srebro zastępowano niklem.

Monety i banknoty gdańskie ozdobione były herbem miasta oraz wizerunkami jego najważniejszych zabytków.

Pięć guldenów gdańskich

Władysław Grabski,
premier i minister skarbu
w latach 1924 – 1925

datków. Miało temu służyć głównie podniesienie taryf kolejowych, aby w ten sposób znacząco ograniczyć dofinansowywanie kolei. Redukcją wydatków administracyjnych miał kierować nadzwyczajny komisarz oszczędnościowy Stanisław Moskałewski, rychło obdarzony przez wystraszonych urzędników przezwiskiem Moskalin. W krótkim czasie zwolnił on 29 tys. pracowników państwowych.

Jednocześnie z reformą skarbową pracowano nad reformą walutową. Pierwszym zadaniem było ustabilizowanie marki polskiej. Na początku 1924 roku udało się utrzymać kurs na poziomie nieco przewyższającym 9 mln za dolara. Był to przełom psychologiczny, gdyż znaczna część społeczeństwa uwierzyła w skuteczność stabilizacji. Trwały przygotowania do wprowadzenia nowej waluty, złotego polskiego. W styczniu 1924 roku powołano pięcioosobowy komitet organizacyjny Banku Polskiego, który miał być spółką akcyjną – zgodnie z zaleceniami konferencji genueńskiej. W kwietniu 1924 roku rozpoczął działalność, jego pierwszym prezesem został Stanisław Karpiński. Złoty polski został zrównany z frankiem szwajcarskim. Marki polskie wymieniono na złote

Bilety zdawkowe zamiast monet

Polska nie była przygotowana do wymiany pieniędzy. Brakowało zwłaszcza monet zdawkowych, których produkcję rozpoczęto w Mennicy Warszawskiej i mennicach zagranicznych. Aby temu zaradzić, zastosowano półśrodek – emisję biletów zdawkowych. Do produkcji biletów o nominałach 1 i 5 gr wykorzystano stare banknoty markowe. Cięto je na pół i umieszczano stosowny czerwony napis. Nominały 10, 20 i 50 gr zostały specjalnie wydrukowane w formie niewielkich biletów. Umieszczono na nich wyobrażenia warszawskich pomników: kolumnę Zygmunta (10 gr), pomnik Kopernika (20 gr) i pomnik Józefa Poniatowskiego (50 gr). Bilety te, z założenia tymczasowe, zostały wycofane z obiegu po nasyceniu rynku metalowym bilonem.

w relacji 1,8 mln marek za 1 zł. Nowy polski pieniądz miał być emitowany w systemie Gold Exchange Standard (pokrycie emisji nie mogło być niższe niż 30 proc.). Obok banknotów Banku Polskiego w obiegu miał się znajdować bilon, którego emisję pozostawiono w rękach Skarbu Państwa, ograniczając ją ustawowo do 12 zł na osobę. Rząd miał prawo emitować bilety skarbowe (zdawkowe) do sumy 150 mln zł. Wycofywanie z obiegu marek polskich trwało do lipca 1924 roku.

Reformy Grabskiego wpisywały się w szerszy proces powojennej stabilizacji walutowej w Europie. W listopadzie 1923 roku komisarz walutowy Rzeszy Hjalmar Schacht wprowadził w Niemczech nową walutę, rentenmarkę, co zakończyło hiperinflację w tym kraju. Reformy w Gdańsku zwińczyło utworzenie Bank von Danzig (luty 1924). W Austrii i na Węgrzech hiperinflacja miała łagodniejszy przebieg. W grudniu 1924 roku wprowadzono nową walutę austriacką – szylinga, a w listopadzie 1925 roku nową walutę węgierską, pengö. Sukces Grabskiego stawiał go wśród europejskich reformatorów, jednak należy pamiętać, że wszystkie pozostałe stabilizacje udały się dzięki pomocy międzynarodowej. Tylko w Polsce opierano się wyłącznie na zasobach wewnętrznych. Jednak stabilizacja waluty miała swoją cenę: pogorszenie koniunktury

i wzrost bezrobocia. Był to typowy kryzys postabilizacyjny, którego nie uniknął żaden kraj wychodzący z inflacji. Grabski starał się go łagodzić, wprowadzając system zasiłków dla bezrobotnych i wzmacniając prawną ochronę lokatorów.

Bank Polski

Bank Polski rozpoczął działalność 15 kwietnia 1924 roku. Jego siedzibą był gmach dawnego Banku Państwa przy ul. Bielańskiej w Warszawie. Głównym zadaniem banku było regulowanie *biegu pieniężnego i ułatwienia kredytu*. Posiadał także wyłączne prawo emisji banknotów do końca 1944 roku, w 1939 roku przedłużone o następne dziesięć lat. Zabezpieczeniem niezależności Banku Polskiego była jego konstrukcja w formie spółki akcyjnej oraz uregulowanie polityki emisyjnej. Ponieważ bank stał na straży stabilności waluty, przez długi czas nie ulegał naciskom, by rozluźnić rygor polityki emisyjnej. Uczynił to dopiero wskutek zagrożenia wybuchem wojny.

Tymczasem w 1925 roku nad polską gospodarką zaczęły się gromadzić czarne chmury. Podatek majątkowy, niebaczenie podwyższony przez Sejm, okazał się niemożliwy do ściągnięcia. Podkopało to równowagę budżetową. Ponadto w tym roku wygasły traktatowe zobowiązania Niemiec do stosowania w handlu z państwami ententy (w tym Polską) klauzuli najwyższego uprzywilejowania. Niemcy, do tychczas główny partner handlowy Rzeczypospolitej, rozpoczęły z Polską wojnę celną. Latem 1925 roku kurs złotego się zachwiało, 28 lipca nastąpiło załamanie kursu. W ślad za kryzysem walutowym we wrześniu 1925 roku rozpoczął się kryzys bankowy.

To zachwiało pozycją Grabskiego. Jesienią 1925 roku cały dorobek jego reform wydawał się przekreślony. Grabski zażądał od prezesa Banku Polskiego Stanisława Karpińskiego interwencji giełdowej. Ten odmówił. Ich konflikt był bezpośrednią przyczyną dymisji Grabskiego 13 listopada 1925 roku.

Dруга stabilizacja

W listopadzie 1925 roku powstał rząd Aleksandra Skrzyńskiego, w którym resort skarbu objął Jerzy Zdziechowski. Nowy minister porzucił ideę przywrócenia złotemu kursu sprzed kryzysu. Nazwał tę politykę „poszukiwaniem gospodarczego kursu złotego”. Było to uzasadnione o tyle, że dzięki załamaniu waluty znów pojawiły się dobre warunki dla polskiego eksportu. Postanowił pozwolić złotemu spadać do takiego poziomu, który będzie korzystny dla gospodarki. Jednak taka polityka mogła prowadzić do inflacji; aby tego uniknąć, należało zrównoważyć budżet. Zdziechowski uzyskał zgodę socjalistów na redukcję płac pracowników państwowych o 5 proc. na trzy miesiące (od stycznia do marca 1926 roku). W zamian wprowadził wysokie cła wywozowe na żywność. Doprowadziło to do spadku cen i kosztów utrzymania, przez co robotnicy nie odczuli skutków obniżki. W lutym 1926 roku pojawiły się pierwsze oznaki poprawy koniunktury. Produkcja zaczęła rosnąć, a bezrobocie spadać. Dalszej stabilizacji gospodarczej stanęła na przeszkodzie destabilizacja polityczna. W kwietniu 1926 roku socjaliści wyszli z koalicji i rząd Skrzyńskiego upadł. Wkrótce potem doszło do zamachu majowego.

Historyczne szczęście sanacji polegało na tym, że objęła ona władzę w momencie poprawy koniunktury. Program stabilizacyjny rządu Skrzyńskiego stworzył podstawy do osiągnięcia równo-

Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

Stanisław Karpiński,
prezes Banku Polskiego

Jerzy Zdziechowski, następca Władysława Grabskiego na stanowisku ministra skarbu w rządzie Aleksandra Skrzyńskiego

Eugeniusz Kwiatkowski (1888 – 1974), ekonomista, naukowiec i polityk. W latach 1926 – 1930 był ministrem przemysłu i handlu, w latach 1935 – 1939 wicepremierem i ministrem skarbu. Inicjator budowy COP i rozbudowy Gdyni. Drugą wojnę światową spędził internowany w Rumunii. Po wojnie powrócił do kraju i pracował jako delegat rządu ds. odbudowy Wyrzeża, jednak w 1948 roku został usunięty z tego stanowiska. Poświęcił się pracy naukowej na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Prezydent Ignacy Mościcki (siedzi w kapeluszu) oraz minister skarbu Eugeniusz Kwiatkowski (siedzi po prawej) podczas wizyty w Spale w 1936 roku

Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

wagi budżetowej. Złoty, który przeżył gwałtowne załamanie w 1925 roku, został ustabilizowany na nowym poziomie i nawet dramatyczne wydarzenia związane z zamachem majowym nie zmieniły sytuacji. Spadek wartości waluty ułatwił natomiast eksport i poprawił bilans handlowy.

W tej sytuacji nadszedł czas na formalne ustabilizowanie złotego. W październiku 1927 roku ukazało się rozporządzenie prezydenta o zaciągnięciu na ten cel pożyczki zagranicznej. Polska uzyskała znaczne kredyty od Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Złoty uległ oficjalnej dewaluacji o 42 proc. w stosunku do parytetu z 1924 roku. Jego nowy kurs wynosił 8,91 za dolara. Stał się walutą złotą; parytet ustalono na 5924,44 zł za 1 kg złota. Bank Polski wymieniał jednak na złoto tylko sumy powyżej 10 tys. zł. Polski system walutowy zbliżał się zatem do Gold Bullion Standard, w którym obieg pokryty był złotem w sztabach. Uczyniło to ze złotego jedną z najmocniejszych walut Europy.

Wielki kryzys

Jednak w 1929 roku w Stanach Zjednoczonych rozpoczął się kryzys gospodarczy, który przeszedł do historii pod nazwą wielkiego kryzysu. Jego wyjątkowość polegała na głębokości załamania gospodarczego oraz wystąpieniu zjawisk, z którymi nie mógł sobie poradzić mechanizm rynkowy. W efekcie nastąpiło odejście od liberalnej polityki gospodarczej. W wielu krajach zaczęto stosować politykę interwencjonizmu państwowego, dokonywała się też etatyzacja poszczególnych gospodarek narodowych. Pieniądz przestał być wymienny na kruszec, wymienny na inne waluty również miała ograniczony zasięg.

Po wybuchu wielkiego kryzysu powszechnie obawiano się nawrotu inflacji. Obawy nie były uzasadnione ekonomicznie – kryzys nadprodukcji nie przekładał się automatycznie na inflację. Wręcz przeciwnie, poprzez spadek cen działał raczej deflacyjnie. Mimo to strach przed inflacją był fak-

tem i wpłynął na sposób myślenia polityków. Z reguły im dotkliwiej jakiś kraj doświadczył inflacji w poprzedniej dekadzie, tym trudniej było mu się teraz pogodzić z odejściem od tradycyjnego systemu pieniężnego.

Jako pierwszą politykę walutową zmieniła Wielka Brytania, która z lat dwudziestych wyniosła doświadczenie

Monety o nominałach 1 i 2 gr bito z brązu i mosiądzu, zaś o nominałach 10 i 20 gr z niklu

nie inflacji, lecz deflacji i nadwartościowego pieniądza. Kryzys dotarł na Wyspy we wrześniu 1931 roku. Wtedy rząd w Londynie zdecydował się na dewaluację funta i zawieszenie jego wymienny na złoto. W ślad za Wielką Brytanią uczyniły to kolejne państwa, zwane odtąd blokiem szterlingowym. Znalazły się one w uprzywilejowanej sytuacji, bo dzięki dewaluacji poprawiła się ich konkurencyjność w handlu zagranicznym. Wyłamanie się bloku szterlingowego z systemu złotej waluty inne kraje traktowały jako formę nieuczciwej konkurencji. Tę kwestię planowano rozwiązać na dwóch kolejnych konferencjach międzynarodowych: w 1932 roku w Lozannie i w następnym roku w Londynie.

Te próby nie przyniosły rozwiązania. 8 lipca 1933 roku kilka krajów zdecydowanych bronić waluty złotej związało tzw. złoty blok. Były to: Francja, Belgia, Holandia, Włochy i Polska, później także Szwajcaria. W ich orbicie znalazły się też Litwa i Albania. Kraje

bloku utrzymywały wymienny swoich walut na złoto. Gdyby wszyscy wokół postępowali podobnie, polityka deflacyjna doprowadziłaby, zgodnie z logiką złotej waluty, do poprawy konkurencyjności tych krajów. Ale zasady narzucone przez blok szterlingowy skazywały te nadzieje na klęskę. Mając wysokie koszty produkcji, państwa złotej waluty nie były konkurencyjne w dziedzinie handlu zagranicznego. Problemem był stały odpływ złota poza kraje członkowskie. Dlatego w 1934 roku z bloku wycofały się Włochy, a rok później Belgia. O losach bloku przesądziło objęcie we Francji władzy przez Front Ludowy w 1936 roku.

Rządzący Polską piłsudzczy w pierwszej połowie lat trzydziestych prowadzili tradycyjną liberalną politykę gospodarczą oraz deflacyjną politykę walutową. Polegała ona na utrzymywaniu przedkryzysowego parytetu waluty i jej wymienny na złoto oraz redukowaniu wydatków budżetowych w miarę malejących wpływów. Była to zatem odwrotność interwencjonizmu. Za taką polityką przemawiały obawy przed nawrotem inflacji i względy prestiżowe. Stąd obecność Polski w złotym bloku.

Czas interwencjonizmu państwowego

Zakończenie wielkiego kryzysu zbiegło się ze śmiercią Józefa Piłsud-

Centralny Okręg Przemysłowy

Centralny Okręg Przemysłowy, zlokalizowany w widłach Wisły i Sanu, był największą inwestycją gospodarczą Drugiej Rzeczypospolitej. Lokalizację wymusiły cele strategiczne – oddalenie od granic Niemiec i ZSRR, a także zasoby surowcowe i ludnościowe. Jego budowa miała rozwiązać problem bezrobocia na tym terenie. W ramach COP rozbudowywano również potencjał zbrojeniowy państwa. Powstała wówczas huta w Stalowej Woli, zakłady lotnicze w Mielcu i Rzeszowie oraz fabryki: opon w Dębicy, samochodów w Lublinie, broni w Radomiu i Starachowicach.

„Eugeniusz Kwiatkowski – czarodziej z COP”, karykatura z 1937 roku

skiego i rozpoczęciem dekompozycji obozu sanacyjnego. Na ten czas przypadł okres interwencjonizmu państwowego. Jego sztandarowym przedsięwzięciem była budowa Centralnego Okręgu Przemysłowego.

Wiosną 1936 roku, kiedy rozpadł się złoty blok, pojawiła się możliwość zmiany polskiej polityki walutowej. Doszło wówczas do próby sił między ministrem skarbu Eugeniuszem Kwiatkowskim a prezesem Banku Polskiego płk. Adamem Kocem, reprezentującym interesy wojska. Koc uważał, że Polska powinna zawiesić wymienialność swojej waluty na złoto, zdevaluować ją i dołączyć do bloku szterlingowego. Kwiatkowski był zwolennikiem utrzymania dotychczasowego parytetu i wymienialności złotego. Koc przegrał i musiał ustąpić. Cała sprawa miała też kontekst międzynarodowy. Propozycje Koca zbliżyłyby Polskę do Wielkiej Brytanii, zaś polityka Kwiatkowskiego mimowolnie zbliżyła ją do Trzeciej Rzeszy.

Ostatecznie złoty utrzymał swój przedkryzysowy parytet i wymienialność na złoto aż do 1939 roku. Było to zjawisko wyjątkowe w ówczesnej Europie. Zrazem jednak pamiętajmy, że z czasem złoty stał się,

Złota moneta o nominale 20 zł z wizerunkiem Bolesława Chrobrego

obok Gdyni i COP, jednym z pozytywnych symboli Drugiej Rzeczypospolitej i ważnym składnikiem jej legendy.

Siła nabywcza pieniądza w 1927 roku

Płace

Prezydent RP (rocznie)	160 000 zł
Minister (miesięcznie)	1400 – 1585 zł
Dyrektor szkoły średniej (miesięcznie)	364 – 606 zł
Majster tkacki (dziennie)	6,53 zł
Sprzątaczką (dziennie)	3,29 zł

Ceny

Chleb pszenny (1 kg)	1,09 zł
Cukier (1 kg)	1,45 zł
Wołowina (1 kg)	3,21 zł
Masło (1 kg)	7,75 zł
Ziemniaki (1 kg)	7 gr
Mleko (1 l)	55 gr
Jajko	29 gr

Złoty złoty

Wysoka inflacja i hiperinflacja uniemożliwiły produkcję pieniądza metalowego, a opracowane wówczas wzory monet są obecnie kolekcjonerskimi rarytasami. W ręce Polaków polskie monety obiegowe trafiły więc dopiero po reformie walutowej. Złoty polski, dzielący się na 100 groszy, faktycznie miał być ze złota i odpowiadać 0,3226 grama kruszcu próby 900 (równy frankowi szwajcarskiemu). Dekret prezydenta z 20 stycznia 1924 roku przewidywał bicie złotych monet o nominałach 10, 20, 50 i 100 zł. Jednak udało się wyprodukować jedynie dwa pierwsze nominały. Były ozdobione wyobrażeniem Bolesława Chrobrego (wybito je w 900. rocznicę jego koronacji). Produkcję tych monet realizowano na zlecenie Skarbu Państwa bądź osób prywatnych – każdy, kto miał odpowiednią ilość złota i wniósł odpowiednią opłatę, mógł zamówić taką monetę. Po dewaluacji złotego w 1927 roku uzyskał on wartość 0,16879 g złota próby 900. Dekret prezydenta z 1932 roku zapowiadał bicie monet z tego kruszcu o nominałach 25, 50 i 100 zł, ale plany te nie zostały zrealizowane.

Polski system walutowy oparty na monecie złotej i srebrnej był zbliżony do systemów walutowych państw unii łańskiejskiej, a stosunek wartości złota do srebra – 1:15,5. Jednak w warunkach powojennych zniszczeń i budowy państwa od podstaw oraz zmiany cen srebra pełnowartościowy polski złoty nie był w stanie się obronić.

Złoty srebrny i nikłowy

Monety złote nie odegrały żadnej roli w obrocie pieniężnym, na którym dominowały monety z innych metali. Pierwszymi monetami złotowymi były srebrne „żniwiarki” (1 i 2 zł) ozdobione wyobrażeniem dziewczyny z warkoczem. Produkowano je w Paryżu, Londynie, Birminghamu i Filadelfii – Mennica Warszawska nie była przygotowana do ich wybi-

Srebrne monety o nominałach 1 i 2 zł, tzw. żniwiarki (powyżej), z czasem wycofano i zastąpiono monetami niklowymi (obok)

cia. W związku z osłabieniem złotego „żniwiarki” wycofano i zastąpiono niklowym złotym oraz pomniejszonymi monetami o nominałach 2 zł. Podobnie było z monetami o nominałach 5 zł, „Konstytucjami”, które okazały się zbyt ciężkie i trafiły jedynie na rynek kolekcjonerski. Zamiast nich wyemitowano monetę 5 zł – „Nike”.

Jednak najbardziej popularne były grosz i jego wielokrotności. Monety o nominałach 1, 2 i 5 gr były wykonane z brązu i mosiądku, a 50, 20 i 10 gr z niklu. W niezmienionej formie bito je do 1939 roku.

Mennictwo Drugiej Rzeczypospolitej nie ograniczało się do tych podstawowych typów monet. W 1932 roku do obiegu wprowadzono ich nowe, zróżnicowane wzory. Wyemitowano wówczas srebrne monety o nomina-

łach 2, 5 i 10 zł. Były one ozdobione wyobrażeniem kobiety z wieńcem na głowie w otoku promieniście rozchodzących się kłosów zboża.

Monety uznano za idealne miejsce do propagowania ważnych treści patriotycznych. W 1930 roku, z okazji 100. rocznicy powstania listopadowego, wyemitowano elegancką w swej prostocie monetę pamiątkową. Trzy lata później w taki sam sposób uczczono 250. rocznicę odsieczy wiedeńskiej i 70. rocznicę powstania styczniowego.

W 1934 roku wybito monety pamiątkowe o nominałach 5 i 10 zł. Upamiętniały one wymarsz Kompanii Kadrowej w 1914 roku i wyobrażały marszałka Piłsudskiego oraz strzeleckiego orła.

W 1932 roku do obiegu wprowadzone srebrne monety o nominałach 2, 5 i 10 zł z wyobrażeniem kobiety z wieńcem na głowie

Niezwykle jasnym przekazem było umieszczenie na monetach o nominałach 2 i 5 zł z 1936 roku wyobrażenia żaglowca. Wizerunek ten nawiązywał do 15. rocznicy utworzenia portu i miasta w Gdyni. Pieniądże te stanowiły także wyraz morskich ambicji, dążeń i marzeń.

Mennica Warszawska

Mennicę w Warszawie otwarto 14 kwietnia 1924 roku. Po roku uruchomiła cykl technologiczny produkcji monet, a pełną zdolność wytwórczą osiągnęła w 1926 roku. Jednak rynek był już nasycony monetami i przez długi czas potencjał mennicy nie był należycie wykorzystany. Na ten stan rzeczy wpłynęła konieczność szybkiego wprowadzenia do obiegu dużej ilości monet po przeprowadzeniu reformy walutowej. Dlatego w mennicy początkowo bito jedynie monety o nominałach 1 i 2 gr. Resztę dostarczały mennice zagraniczne. Z czasem Mennica Warszawska przejęła w pełni proces wytwarzania polskich monet.

W mennicy uruchomiono także pracownię medalierską, warsztat przeróbki odpadków jubilerskich i wytwórní pieczęci. Wykonywano również wiele zamówień dla instytucji i osób prywatnych. A sama mennica stała się warsztatem nowoczesnym i dochodowym.

Banknoty Drugiej Rzeczypospolitej

Jedyną instytucją z prawem emitowania banknotów po reformie walutowej w 1924 roku był Bank

Monety o nominałach 5 zł „Konstytucje” (z lewej) okazały się za ciężkie i dlatego zostały zastąpione lżejszymi monetami z wyobrażeniem Nike (z prawej)

Awersy monet okolicznościowych, wybitych z okazji (od lewej): 20. rocznicy wymarszu Kompanii Kadrowej, 250. rocznicy odsieczy wiedeńskiej, 70. rocznicy powstania styczniowego oraz 15. rocznicy utworzenia portu i miasta w Gdyni

Polski. Rozwiązano PKKP i rozpoczęto wycofywanie z obiegu 570,7 trylionu marek polskich. Zastępowano je banknotami złotowymi. Pierwsza emisja

banknotów z 1924 roku miała solidną podstawę i w 87 proc. pokrycie w zapasach złota i dewiz. Jednak już rok później rezerwy znacznie się skurczyły i wynosiły niespełna 36 proc. Był to wynik wojny celnej z Niemcami, spadku cen na polskie artykuły eksportowe (głównie węgiel), deficytu budżetowego i opóźnień podatkowych. Skarb Państwa ratował sytuację

nadmierną emisją bilonu i biletów skarbowych. Dochodziło do tego, że urzędnicze pensje były wypłacane w tym skarbowym pieniądzu. Z czasem sytuację unormowano i do 1939 roku bilety skarbowe zostały zastąpione banknotami Banku Polskiego i bilonem.

Wojciech Morawski
Wojciech Kalwat

PIENIĄDZ JAKO ŹRÓDŁO W NAUCZANIU HISTORII

1. Podobizny jakich bohaterów umieszczano na złotych banknotach i monetach?
2. Jakie wydarzenia historyczne upamiętniono na polskich monetach? Wyjaśnij powody takich właśnie wyborów.
3. Wyjaśnij propagandowe treści umieszczone na polskich pieniądzach.
4. Zwróć uwagę na zmieniający się kształt orła umieszczonego na polskich monetach i banknotach okresu międzywojennego. Znajdź informacje, które pozwoliłyby wyjaśnić tę zagadkę.

Odpowiedzi umieścimy na naszej stronie internetowej www.mowiawieki.pl

Konkurs dla czytelników

Zapraszamy do udziału w konkursie wiedzy numizmatycznej. Dla pięciu osób które udzielą prawidłowych odpowiedzi mamy nagrody książkowe.

Pytania konkursowe:

- 1) *Który z polskich uczonych zdefiniował zasadę wypierania lepszego pieniądza przez gorszy? Podaj nazwę tego prawa.*
- 2) *Czy w Polsce wyemitowano banknoty pamiątkowe? Jeżeli tak, podaj nominały tych banknotów i nazwiska osób, których podobizny zostały na nich umieszczone.*

Odpowiedzi (z dopiskiem: konkurs „Polski pieniądz przez wieki” nr 13) prosimy nadsyłać do 15 listopada 2011 roku na adres: **Redakcja „Mówią wieki”, ul. Grzybowska 77, 00-844 Warszawa.** Lista zwycięzców zostanie opublikowana na stronie internetowej www.mowiawieki.pl